

УДК 340.12

Т.З. ГАРАСИМІВ, докт. юрид. наук, проф., Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ, ЇЇ ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Ключові слова: девіантна поведінка, девіантна правосвідомість, людська деструктивність, соціоприродні детермінанти формування людини, цивілізаційна парадигма, маргінальна людина

Девіантні форми поведінки в наш час не тільки стрімко поширюються, а й набувають особливих рис, незвичних і навіть лякливих для суспільства. А ще через те, що девіації іноді прямо ведуть до протиправних і злочинних дій, стає зрозумілим інтерес до цього феномена як з боку фахівців, так і суспільства загалом.

Поняття і позитивної, і негативної суспільної поведінки ґрунтується на її визначенні соціальною психологією: поведінка розуміється як перетворення внутрішнього стану людини в дію відносно соціально значущих об'єктів, з якими пов'язані життєвоважливі матеріальні та духовні потреби [1, с.67]. Це визначення співпадає з уявленням про сутність поведінки у праві. Ще В.М. Кудрявцев підкреслював, що дослідження загальною психологією не тільки зовнішньої діяльності, але й внутрішньої сторони життя особи для права «було б занадто широким», і тому важливо обмежувати поняття поведінки діями, що виявляються зовні, бо «право регулює поведінку саме в соціальних цілях та інтересах» [2, с.8–9]. Відповідно логічно і кримінологію, що вивчає причини злочинності, розуміти і як соціологію злочинності, що є частиною більш загальної науки – соціології права, яка представляє самостійну науку, «певним чином структуровану систему соціальних знань про право» [3, с.14].

У нашому дослідженні девіантна поведінка розглядається у контексті уявлень про особливості людської поведінки взагалі. Акцент, перш за все, робиться на її внутрішніх детермінантах, бо, як відомо, внутрішнє зумовлює зовнішнє, хоча зовнішнє, за принципом зворотного зв'язку, також впливає на внутрішнє. В основному аналізуються причини виникнення та специфіка девіантної поведінки як такої. І тут не можна не погодитись із тим, що загальна теорія соціальних відхилень перебуває ще в процесі становлення і формується на основі ряду наукових дисциплін: філософії, соціології, теорії права, кримінології, психології, біології та медицини. А тому дослідження механізмів соціальних відхилень необхідно проводити на підставі комплексного методу пізнання [4, с.15, 172].

Поведінка як феномен є вищою формою активної адаптації, котра виникла в ході прогресивної еволюції живого. У. Росс Ешбі писав, що генотип, який визначає розвиток тварини, здатної до навчання, використовує частину своїх ресурсів на формування головного мозку, адаптація якого зумовлюється не тільки особливостями генотипу, але й деталями середовища. Завдяки цьому, «загальна» кількість адаптації «після навчання може бути більшою, ніж кількість, що передається безпосередньо через генотип» [5, с.394]. Організми під впливом навчання змінюють свою поведінку, причому таким чином, «що їх нова поведінка краще пристосована до навколишнього середовища, ніж раніше» [5, с.347]. У тих випадках, коли «об'єктивні умови існування живих істот залишаються постійними надто короткий час для того, щоб до них пристосувався генотип, навчання є єдиним засобом формування процесу адаптації» [5, с.347].

Адаптація (пристосування) – це вища форма відображення умов середовища, властива лише живому, яка формується згідно з природою відображення, шляхом перебудови певних ланок організації відображувальної системи та адекватна структурі (взаємозв'язку частин) системи впливу (тієї, що відображається). І.І. Шмальгаузен уважав, що організа-

ція живого є результатом поступового накопичення адаптацій загального значення; вони формуються внаслідок того, що подібні умови середовища викликають у різних організмах подібні комплекси координованих змін, які призводять до вироблення певних «типів пристосувань», характерних для певних умов існування [6, с.94]. «Під час еволюції в організмах відбувається постійна акумуляція пристосованих ознак широкого значення. Це призводить не тільки до прогресивного ускладнення організації живого, але й до поступового вироблення деякої загальної основи, яка залишається постійною характеристикою організації всіх потомків. Таким чином, виробляється те, що називається «типом організації» [7, с.166].

У процесі природного добору відбувається елімінація одних особин і виживання інших не згідно з окремими ознаками, а завдяки «максимальному пристосуванню (адаптації) усього організму в цілому до даних умов і максимальній узгодженості частин і функцій (коадаптації органів) усередині цього цілого» [7, с.160]. Це можна вважати передумовою норми реакцій організму на зовнішні впливи, яка завдяки стабілізуючому добору, відкритому І.І. Шмальгаузенем, сформувалася остаточно: стабілізуючий добір відбувався завжди на основі селекційної переважності найбільш пристосованої норми реакції порівняно з усіма негативними відхиленнями від неї. «Стабілізуючий добір не змінює норми, а захищає вже сформовану і пристосовану норму від порушень унаслідок надмірної реактивності середовища на випадкові та короточасні його зміни» [7, с.151]. то ж відповідним буде визначення норми: «Під адаптивною нормою розуміється обмеження нормальної реактивності певними межами на основі процесів авторегуляції» [8, с.301]. Тобто для норми характерні сталість і мінливість. Сталість відображає доцільність сформованих норм у конкретних умовах середовища, їх апробованість протягом досить тривалого часу (в основі гальмування швидкості адаптивної еволюції лежить генетичний

вантаж). Але «відміна» середовищем вимог до деяких органів автоматично означає зменшення впливу генотипу, і стабілізуючий добір знімає жорсткий контроль за розвитком «непотрібних» морфологічних структур [9, с.30].

Розвиток норми пов'язаний саме з її мінливістю, яка веде до розширення змісту самої норми. «Коли широка норма реакцій взагалі полегшує перехід організму від одних умов розвитку до інших, – писав І.І. Шмальгаузен, – то ще більшого значення має широка зона вже вироблених типових адаптивних реакцій. Тому ми вводимо поняття адаптивної норми, більш вузьке, ніж поняття норми реакції, яке, як відомо, охоплює всі взагалі можливі реакції організму при будь-яких умовах розвитку...» [10, с.386].

При зміні норми реакції змінюється поведінка організмів – вона стає більш різноманітною, багатобарвною. Коли ускладнюється і розширюється успадкована норма реакції, за І.І. Шмальгаузенем, змінюється і форма реакції – первісні грубі структурні зміни замінюються більш тонкими і все більш легко зворотними структурно-фізіологічними реакціями [6, с.42]. У вищих організмів пристосування до нових умов середовища шляхом структурних перебудов має менше значення, бо вони можуть впливати на середовище шляхом змін своїх дій, функцій [6, с.44].

Щодо зв'язку відхилень від норми з випереджувальним відображенням дійсності та створенням переадаптацій, то тут ми також спостерігаємо дію об'єктивних законів розвитку живого. «Той факт, що в поточній поведінці організм успішно й ефективно використовує раніше набутий індивідуальний досвід, означає, що придбання, накопичення і закріплення індивідуального досвіду відбувається з установкою на його використання в майбутньому. Цей досвід придбався не «спеціально», а в ході поточної пристосовної діяльності» [11, с.64]. Можливість накопичувати адаптивну енергію (Г. Сельє), яка пов'язана з певними перебудовами організації живого і з тим, що кожна жива система має «вільний» субстрат для різних змін і відхилень від стру-

ктур, що забезпечують адаптивну норму (як і норму реакції взагалі) – це закономірна властивість будь-якої форми життєдіяльності. «Згідно з концепцією багаторівневого природного добору – підкреслюють біологи, – адаптивність біосистем забезпечується надмірністю складових її підсистем...» [12, с.382] Загальновизнано, що «однією із головних властивостей активності відображення в органічному світі є її запобіжний (випереджувальний) характер» [13, с.86].

Отже, обґрунтовуючи об'єктивні закономірності відхилень від норми реакції на зовнішні впливи і норми адаптації до умов життя у живій природі, ми логічно перейшли до аналізу процесу модифікації цих закономірностей у формі психічних процесів, притаманних людині. Йдеться про роль психічних і психологічних факторів при виникненні девіантної поведінки, які детерміновані як біологічними, так і соціобіологічними чинниками. На нашу думку, цікавими видаються дослідження у напрямі обґрунтування концепції людини як інтегральної індивідуальності, що являє собою взаємозв'язок і взаємододатковість ряду ієрархічних рівнів та специфічних властивостей людини: біохімічних, фізіологічних, психологічних, особистісних, соціально-психологічних, суспільно-історичних [14, с.23]. Усунення суперечностей між окремими проявами цих рівнів властивостей пропонується шляхом створення умов для виникнення тієї чи іншої опосередковувальної ланки, коли практик (учитель, вихователь, психолог, психотерапевт тощо) отримує можливість цілеспрямовано впливати на розвиток людини, а тому й на її поведінку.

Девіантна поведінка нерідко стає наслідком негативного психотерапевтичного і психічного впливу. Так, у випадку, коли соціальна терапія проводиться без урахування індивідуальних рис особистості, цей вплив може призвести до найрізноманітніших результатів, іноді прямо протилежних. Одним із них є так званий «ефект бумеранга», коли людина, сприймаючи інформацію, спрямовану на зміну її соціальних настанов, ще більше

у них зміцнюється. Суб'єктивно-індивідуальна особливість сприйняття інформації в таких ситуаціях пояснюється не тільки відносною психологічною неспроможністю людини до об'єктивності, але й упередженим ставленням її до джерел інформації, коли ворожість до неї, що виникла, або існує, лише зміцнює вихідні позиції. Ефект бумеранга можна спостерігати у взаєминах типу: «батьки і діти», «вчитель і учень», «лектор і аудиторія», «керівник і підлеглий», «лідер і маса населення», «правоохоронець і правопорушник» [15, с.174] тощо.

При ефекті бумеранга не тільки спостерігається протилежний очікуваному результат, але й, як протест, можуть виникати і девіантні форми поведінки. Нетрадиційні дії девіанта особливо характерні у дитячому та юнацькому віці. При поєднанні з впливом сильного стресора, а також при дефектах морального і правового виховання, як і дефектах психіки, започатковуються й складніші, явно небезпечніші риси девіантності, загалом формується особистість делінквента, злочинця.

Отже, загалом стан здоров'я, психіки має велике значення для формування потреб і мотивації поведінки особи. А з урахуванням того, що на фоні науково-технічного прогресу у людей стрімко зростає кількість нервово-психічних розладів, що ріст психічних захворювань у розвинутих країнах набуває все більш загрозливих масштабів, то не враховувати цю обставину при дослідженні проблеми людини, її діяльності та поведінки просто неможливо. Саме у зв'язку із зростанням соціальних збитків, що є результатом психічних порушень і зловживань психотропними речовинами, Всесвітня організація охорони здоров'я створила нову програму дій з охорони психічного здоров'я населення: «Нації – за психічне здоров'я». У ході її реалізації «відбувається мобілізація і консолідація різних соціальних, економічних і політичних сил; цей процес веде до суттєвих змін політики уряду кожної країни у сферах освіти, охорони здоров'я і економічного розвитку. Це потребує інтенсивних і постійних зусиль народів усього світу, що реалізується шляхом взаєм-

ного співробітництва між урядами країн, неурядовими організаціями і відповідними структурами ООН» [16, с.2].

До суб'єктивних, психологічних факторів, що впливають на формування девіантних форм людської поведінки, належать свідоме і несвідоме ставлення до явищ дійсності. Щодо свідомості, то вона безпосередньо пов'язана зі знанням про довкілля, його закони. Удосконалення свідомості К. Юнг називав культурним надбанням, що «у будь-якому випадку є розвитком людських можливостей розрізнення і здатності до судження – свідомості взагалі. Із збільшенням знань і підвищенням критичних здібностей були закладені основи для повсюдного подальшого розвитку людського розуму з позиції інтелектуальних досягнень» [17, с.592]. Відносно несвідомого у свій час З. Фрейд писав, що і дуже важко привести людей до упевнення в його реальності і навчити їх тому новому, що суперечить їх свідомому знанню [18, с.369]. Але, вважав учений, в одному і тому ж індивідуумі є декілька душевних угруповань, які можуть існувати в ньому досить незалежно одне від одного, нічого «не знаючи» одне про одного, між тим поперемінно захоплювати свідомість; при такому розщепленні свідомості особі постійно властиві один з двох станів – або свідомий душевний стан, або – несвідомий [18, с.354]. На основі цього робився висновок про «різноманіття мотивів» як детермінантів поведінки, а не однієї психічної причини [18, с.369]; певні «ненавмисні», на перший погляд, психічні функції виявляються «сповна мотивованими і детермінованими, прихованими від свідомості мотивами» [18, с.288–289]; несвідоме розглядається як латентна і потенційна свідомість [18, с.426].

Несвідоме пов'язане з пам'яттю і, відповідно, зі спогадами, які можуть нагадувати не тільки про щось гарне, приємне, але й про ті випадки і вчинки, про які особа намагається забути. Так формуються певні комплекси – поєднання окремих психічних процесів у специфічну цілісність, а вона зумовлює стійкість комплексів, через що вони можуть три-

валий час впливати на мотиви поведінки, спрямовуючи її в той чи інший бік. «Комплекси завжди містять у собі дещо подібне до конфлікту або є його причиною чи наслідком. У будь-якому випадку, комплексам властиві ознаки конфлікту, шоку, потрясіння, ніяковості, несумісності. Вони завжди містять спогади, бажання, побоювання, обов'язки, необхідності або думки, від яких ніяк не можна позбутися, а тому вони постійно заважають і шкодять, втручаючись у наше свідоме життя» [17, с.574].

Вплив несвідомого на характер мотивів поведінки, які можуть суперечити існуючим нормам, має, по суті, не суб'єктивний, а об'єктивно-суб'єктивний характер, бо кожне індивідуальне несвідоме включає в себе риси колективного несвідомого. Психологічна структура, як показав К. Юнг, це є колективне несвідоме [17, с.418], яке представлено у свідомості як яскраво виражена схильність і розуміння речей [17, с.419]. Індивідуальність виступає частиною або відрізком якогось різновиду, який є скрізь, у всіх живих істот, уроджений для них [17, с.418], тобто, «однорідність людської психології у всі часи і повсюдно» [17, с.539] супроводжується великим різноманіттям у сфері свідомої психіки.

Науковці вважають, що гіпотеза колективного несвідомого означає, що всі люди можуть контактувати між собою на загальному рівні як у сьогоденні, так і з людьми минулого «на мові емоцій, фантазій, сновидінь, архетипових образів і ситуацій, незважаючи на індивідуальні відмінності у віці, статі, здоров'ї та культурі» [19, с.32–33].

Як соціально-психологічні детермінанти поведінки особи та її відхилень від норми можна назвати й амбівалентність почуттів, або неузгодженість емоційних реакцій однієї і тієї ж особи з приводу впливу якогось об'єкта. Ця суперечливість почуттів зумовлена тим, що окремі властивості об'єкта сприймаються по-різному, залежно від ціннісних орієнтацій особи. При виникненні такої девіантної форми поведінки, як, наприклад, патологічні ревності, почуття любові може по-

еднуватися з прагненням помсти (феномен Отелло). У таких ситуаціях домінує спотворений суб'єктивізм при сприйнятті довкілля, спроможний істотно трансформувати систему цінностей.

На мотиви вибору форм поведінки впливає і акцентуація особи – посилення певних рис характеру, які мають достатньо вагоме значення при відображенні дійсності. «Акцентуація – це, по суті, ті ж індивідуальні риси, але такі, що мають здатність переходити у патологічний стан... При більшій вираженості вони накладають відбиток на особу як таку і нарешті можуть набувати патологічного характеру, руйнуючи структуру особи» [20, с.17].

Як свідчать дослідження, певні з акцентуацій та їх проявів у підлітковій поведінці, перешкоджаючи нормальній соціальній адаптації, нерідко спричиняють виникнення тих чи інших девіацій, у тому числі й правопорушень. Наприклад, експлозивному типу властива схильність до бурхливих афективних реакцій, які супроводжуються вегетосудинною нестійкістю, проявами агресії та аутоагресії. Некритичне ставлення до власної поведінки, гострі реакції емансипації, грубість, цинізм у поєднанні зі здатністю до легкого навіювання у сукупності можуть зумовити серйозні прояви антигромадської поведінки. Підчищений суб'єктивізм в оцінці довкілля, нездатність до співпереживання, труднощі при соціалізації, що супроводжуються «ідейним» бродяжництвом і дармоїдством, правопорушеннями у боротьбі за «справедливість» або з метою самоствердження в групі однолітків притаманні шизоїдам. Тривожність, невпевненість і страхи психостеніків нерідко компенсуються зловживанням алкоголем, наркотиками. Сенситивний тип надмірно вразливий, схильний до формування комплексу неповноцінності, на тлі якого можливі девіантні реакції на зовнішні впливи. В основі поведінки істероїдів лежить прагнення бути в центрі уваги, потреба постійно викликати подив і замилювання, схильність до позерства, коли демонстрація «незвичайності» нерідко набуває девіантних ознак. Психічною незрілістю характеризується

хитливий тип, основними рисами якого є пасивне підкорення і підвищена сугестивність. Потрапляючи під асоціальні впливи, особи рано починають статеве життя, легко схилиються до експериментування з його нетрадиційними формами тощо. Для гіпертимного типу особи характерні енергійність, оптимізм, завищена самооцінка. Будь-яка критика, так само, як і гіперопіка, викликають бурхливі негативні реакції. Гіпертимні підлітки, за твердженням науковців, схильні до пияцтва і деліктів [21, с.50–72]. «До правопорушень їх залучає, насамперед, не нажива, а прагнення до пригод, п'янке відчуття небезпеки, бажання мати вигляд «героя» в очах асоціальних однолітків» [21, с.72].

Відхилення – це той механізм, той проміжний етап, що певним чином з'єднує конкуруючі форми норми. В ідеалі вони повинні сприяти або хоча б не перешкоджати подальшому прогресивному розвитку природної або соціальної системи, але іноді призводять до тимчасового її регресу, що може вважатися засобом термінового виживання і зберігання системи на шляху подальшого руху й розвитку. Відхилення від норми – це умова її подальшого розвитку, надання нормі лабільності, розхитування усталеності.

З метою визначення відповідальності особистості перед собою і суспільством доцільно класифікувати відхилення на основі такого критерію, як ступінь відхилення від сформованої норми, на нетрадиційні, але не аморальні і суспільно безпечні; аморальні, але загалом суспільно безпечні; а також суспільно небезпечні. Тут мається на увазі і шкода, завдана суспільству через руйнацію самої особистості як вихідної ланки суспільного розвитку. Така класифікація девіантності правомірна й тому, що всі її форми пов'язані між собою за принципом ієрархії, субординації. Найбільш суспільно небезпечні відхилення – злочини – виникають не відразу, не раптово, а на тлі і як результат попередніх форм відхилень.

На вибір світоглядної орієнтації особистості і, відповідно, вибір форм поведінки впливає система взаємозалежних соціально-пси-

хологічних детермінантів. До них належать: характер самої соціальної організації, що визначає механізми соціалізації; зміст і форми виховання; сила соціальних норм, звичаїв, мікросоціальні настанови; ступінь відкритості суспільства, доступ до альтернативних джерел інформації; індивідуальний досвід людини, а також конкретна ситуацію, що передує вибору.

На думку А. Маслоу, життя треба уявити як безперервний процес вибору, а самоактуалізація особи якраз і передбачає здійснення численних спроб вибору [22, с.52]. Вибір – це завжди шлях розвитку; «ми можемо розглядати процес здорового розвитку як нескінченний ланцюжок ситуацій вільного вибору» [23, с.75].

Вибір об'єктивний і суб'єктивний може бути прогресивним і регресивним, бо стає процесом розвитку – суперечливою єдністю прогресу і регресу, сталості (спокою) і руху (зміни). Відповідно з динамічного погляду, вважає А. Маслоу, будь-який вибір є мудрим, якщо погодитися з існуванням декількох типів мудрості – мудрості самозахисту, мудрості розвитку і мудрості регресу [22, с.83]. «Позиція оборони може бути не менш мудрим рішенням, аніж завзятий рух уперед; це залежить від специфіки особи, її статусу, а також і тієї ситуації, в якій вона перебуває у момент вибору» [22, с.83].

Щодо рис особи і ситуації, в якій вона перебуває, то лише наявності можливості свободи вибору, коли людина погано вихована, ще не достатньо для того, щоб вона уміла порозумітися з іншими людьми, зважати на інших людей, їх думку, поважати їх і могла передбачати наслідки реалізації свого вибору. Те ж стосується і людей, не зовсім здорових (наприклад, невротик не може зробити правильний вибір, бо він або не знає, чого хоче, або знає, але не має мужності прийняти відповідне рішення) [24, с.364–365]. «Коли ми говоримо про самостійність вільного вибору у людей, ми маємо на увазі здорових дорослих і дітей, внутрішня природа яких ще не деформована патогенними впливами» [24, с.365].

ЛІТЕРАТУРА

1. Социальная психология: краткий очерк. – М., 1975. – 319 с.
2. Кудрявцев В. Н. Право и поведение / В. Н. Кудрявцев. – М., 1978. – 192 с.
3. Кудрявцев В. Н. Современная социология права / В. Н. Кудрявцев, В. П. Казимирчук. – М., 1995. – 297 с.
4. Социальные отклонения / [В. Н. Кудрявцев, С. В. Бородин и др.]. – М. : Юрид. лит, 1989. – 368 с.
5. Эшби У. Росс. Конструкция мозга. Происхождение адаптивного поведения / Эшби У. Росс. – М., 1964. – 399 с.
6. Шмальгаузен И. И. Пути и закономерности эволюционного процесса / И. И. Шмальгаузен. – М.-Л., 1940. – 232 с.
7. Шмальгаузен И. И. Организм как целое в индивидуальном и историческом развитии / И. И. Шмальгаузен. – М.-Л., 1942. – 383 с.
8. Шмальгаузен И. И. Факторы эволюции / И. И. Шмальгаузен. – М. – Л., 1968. – 396 с.
9. Бердников В. А. Основные факторы макроэволюции / В. А. Бердников. – Новосибирск, 1990. – 252 с.
10. Шмальгаузен И. И. Проблемы дарвинизма / И. И. Шмальгаузен. – Л., 1969. – 494 с.
11. Кругликов Р. И. Принцип детерминизма и деятельность мозга / Р. И. Кругликов // Вопросы философии. – 1982. – № 3. – 224 с.
12. Пучковский С. В. Адаптации как системные дополнения в иерархии биосистем. Классификация адаптаций и ее критерии / С. В. Пучковский // Журнал общей биологии. – 1991. – № 3. – Т. 52. – С. 381–390.
13. Кругликов Р. И. Избыточность как принцип программирующей деятельности головного мозга / Р. И. Кругликов // Вопросы философии. – 1984. – № 9. – С. 86–94.
14. Интегральная индивидуальность человека и ее развитие. – Л., 1999. – 328 с.
15. Мельник П. В. Попередження професійної деформації особистості окремих працівників міліції / П. В. Мельник // Науковий вісник Державної податкової адміністрації України. – 1998. – № 2. – С. 174.

16. Дженкинс Р. В помощь правительствам и политикам / Р. Дженкинс, Э. Мак-Куллох, К. Паркер. ВОЗ. – К., 1998. – 51 с.
17. Юнг К. Психологические типы / Карл Густав Юнг. – Минск, 1998. – 716 с.
18. Фрейд З. Психология бессознательного / Зигмунд Фрейд. – М., 1990. – 448 с.
19. Хиллман Дж. Архетипическая психология / Джеймс Хиллман. – СПб., 1996. – 157 с.
20. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард. – К., 1989. – 347 с.
21. Кондрашенко В. Т. Девиантное поведение у подростков: социально-психологический и психиатрический аспекты / В. Т. Кондрашенко. – Минск, 1988. – 204 с.
22. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / Абрахам Маслоу. – М., 2011. – 496 с.
23. Маслоу А. Психология бытия / Абрахам Маслоу. – М., 1997. – 138 с.
24. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб., 1999. – 478 с.

Гарасимів Т. З. Девіантна поведінка особистості, її причини та шляхи попередження / Т. З. Гарасимів // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 49–55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_10.pdf

Розкрито основні теоретико-методологічні підходи щодо дослідження філософсько-правових проблем девіантної поведінки людини. Із позиції філософії права розкрито деавіантність людини, як однієї із форм розвитку складноорганізованих систем, зроблено детальний аналіз девіантної поведінки як форми соціального відхилення через розкриття сутності людини та причин її девіантності в європейській філософській традиції.

Гарасимив Т.З. Девиантное поведение личности, ее причины и пути предупреждение

Раскрыты основные теоретико-методологические подходы к исследованию философско-правовых проблем девиантного поведения человека. С позиции философии права раскрыто деавиантність человека, как одной из форм развития сложноорганизованных систем, сделан детальний аналіз девиантного поведения как формы социального отклонения через раскрытие сущности человека и причин ее агрессивности в европейской философской традиции.

Harasymiv T.Z. Deviant Individual Behavior, Its Causes and Ways to Prevent

The basic theoretical and methodological approaches to the study of the philosophical and legal problems of deviant behavior made. From the position of the philosophy of law disclosed deaviantnist rights as one of the forms of complex systems, made a detailed analysis of deviant behavior as a form of social rejection due to the disclosure of human nature and causes of deviance in the European philosophical tradition.